Paul Strathern

90 dakikada SOKRATES

gendaş

90 dakikada SOKRATES
Paul Strathern

Önceden dünyanın en önemli yirmi filozofu üstüne öğrenim yapmak hem çok paraya, hem de zamana mal olurdu. Atina sokaklarında tesadüf eseri Londralı gezgin ve yazar Paul Strathern ile tanıştık. Akşama, Plaka'daki bir tavernada buluşmak için sözleştik. Bize, bu şehirdeki düşünce atletlerinin her birinden bahsederek eğlendirici bir sohbet ortamı yarattı. Gece yarısına doğru Sokrates ve Platon'un, Aristoteles ve Anaxagoras'ın, Alman televizyon programlarından, Alman gece klüpleri ve müzisyenlerinden daha eğlenceli olduğuna karar vermiştik.
Paul bize Sokrates'in hamleli soru metodunu, hiçbir şey yazmamış olduğu halde bugün bile ünlü olan bu işe yaramazın hayatını sundu. Platon'la Atlantis'e gittik, Aristo ile iyi bir muhabbet için uygun mu diye - hava durumunu inceledik. Üstelik farkettik ki hayatta neyin önemli olduğunu düşünmek için insanın zaman avırması gerek. Locke, Hume ve Nietzsche'ye sıra geldiğinde taverna sahibi bizi kibarca dışarı çıkardı - böylece hikayenin devamını (klasik) gezi daktilosunda yazacağına söz vermek zorunda kaldı. Böylece ortaya "90 Dakikada" adlı dizimiz çıktı: Büyük filozofların öğretilerini ve hayatlarını anlatan, duygulu, hayat dolu ve eğlenceli kitaplar.

90 DAKİKADA SOKRATES

PAUL STRATHERN

90 Dakikada Sokrates
Yeni Seri: 16
90 Dakikada Filozoflar: 2

Almanca'dan Çeviren: Mehmet Ukşul

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Gendaş A.Ş.

Birinci Basım
Ekim 1997

ISBN 975-7809-29-2

Editör
Adnan Özer

Kapak Tasarımı
Murat Bozkurt

Dizgi
Era (512 36 76)

Kapak ve İç Baskı
Perspektiv

Cilt
İtimat Mücellithanesi

Gendaş A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19
Cağaloğlu-İstanbul
Tel-Fax: (0212) 520 82 12 - 527 10 20

Önsöz

Başlangıçta dünya vardı ve hakkında gerçekten pek bir şey bilmiyorduk. Buna rağmen hayatta kalabildik. İlk filozof dünya hakkında fikirler üretmeye çalışan şaşkın, taş devrinden kalma bir insandı: Neler olup bitiyordu? Olup bitenler ne demekti?

Binlerce yıl boyunca insanların bu sorulara bulduğu cevaplar felsefeyle pek ilgili değildi; temelleri daha çok batıl inanca, efsanelere ve dine dayanıyordu. Bütün bu sorulara yalın bir felsefi cevap bulan, Anadolu'da yaşamış eski bir Yunanlı olan Milet'li Thales'tir. Thales, İ.Ö. 6. yy.'da yaşamıştır

ve ilk gerçek filozof olarak anılır. Açıklamaları mitolojiye değil, kendi gözlemlerine dayanır. Bu, iddialarının geçerli veya hatalı olup olmadığını tespit edebilecek eleştirel bir kontrolü olanaklı kılar. Thales'in en önemli teoremi bütün varlıkların özünün su olduğudur. Bu yanılgısıyla Thales gelecekteki tüm felsefe için yönledirici olmuştur.

Thales'ten sonra felsefe hızlı bir çıkış yaşamıştır. Filozofların sayısı artmış ve hepsi de dünyanın özü ile ilgili farklı açıklamalar sunmuştur. Buna göre varlığın özünün su değil, hava, ardından ateş ve sonunda ışık zerrecikleri olduğu düşünülmüştür.

Bu yeni düşün biçimi doğumundan sadece yüzyıl sonra altın çağını yaşa-

mış ve bize tüm zamanların en büyük üç filozofunu sunmuştur. Bunların ilki kaçık Sokrates'tir. Felsefe yapacağım diye Atina'nın sokaklarında dolaşmakla o kadar çok zaman harcamıştır ki, bir şeyler yazmak için zaman bulamamıştır. Onun öğretilerini meşhur öğrencisi Platon'dan tanımamızın en önemli nedeni bundandır. Bunları ayıklamak ise başlı başına bir sorun olmuştur ve hangi fikrin kimden çıktığına karar vermemiz bu nedenle zordur.

Sokrates oldukça saldırgan üslûplu bir sorgulama metodu geliştirmiştir. Bu yöntemle rakiplerinin foyasını ortaya çıkarmakla kalmamış, gerçeğe ulaşma yolunu da bulmuştur. Platon ünlü diyaloglarında bu konuşmaların

Kendisi ise sürekli olarak neyin dindarlık, neyin dinsizlik, neyin güzel, neyin kızılası, neyin adil ve haksız olduğu, ağırbaşlılık ve çılgınlığın, cesaret ve cesaretsizliğin nereden kaynaklandığı, bir devletin, devlet adamının, hükümet ve hükümdarın nasıl olması

gerektiği ve kendi fikrine göre bilgili bir insanı iyi yürekli ve asil yaptığına inandığı daha pek çok şeyden söz etmek istemiştir.

(Xenophon)

ruhunu yakalamıştır. Bu arada Platon'un daha geleneksel iş anlayışı ve hayat tarzı, felsefeye nihayet saygınlık kazandırmıştır. Ancak Platon da büyük yanılgılar içine düşmek gibi felsefi bir gelenekten kopmamıştır. Örneğin gerçek dünyanın idealardan, içinde yaşadığımız dünyanın ise gölgelerden oluştuğuna inanırdı. Bu gerçekdışı anlayışa rağmen birçok insan, Platon'dan beri bütün felsefi külliyatın onun eserlerine ancak dipnot teşkil edebilecek bir birikimin ötesine gidemediği kanısındadır. Elbette bu abartılı bir kanıdır. Ancak günümüzde halen boğuştuğumuz pek çok temel felsefe sorununun ilk kez Platon tarafından dile getirildiği bir gerçektir.

Filozof üçlüsünün üçüncü elemanı

Platon'un öğrencisi Aristoteles'tir. İyi bir eğitim görmüş olan Aristoteles, ustasının felsefeyi ilginç diyaloglar biçiminde açımlama çabasına şiddetle karşı çıkmış, bunun yerine sayısız araştırma kaleme almıştır. Bu araştırmaların çoğu daha sonra vefasız arkaşları ve öğrencileri tarafından kaybedildi. Aristoteles'in mantık ve kategori sistemi ondan sonraki iki bin yılın felsefesinin ve biliminin temel taşlarını oluşturur. Bunların ne ölçüde eğri büğrü durduğunu sadece birkaç yüzyıl önce fark ettik. Aristoteles de her geniş kapsamlı açıklamanın enin-de sonunda yanlış olabileceğini herhalde biliyordu ama bu onu açıklamalar bulma yolunda durdurmamıştır.

Antik Yunan Dünyası'nda doğan ve

En azından kendimiz, başka birinden, mükemmel bir konuşmacıdan başka konuşmalar duyunca bundan kimse... fazlaca etkilenmez. Lâkin birisi senin veya herhangi birinin bu konuşmayı yaptığını duyarsa... hepimiz kendimizden geçer ve coşkulanırız.

(Platon)

yüzyıllar boyunca Yunan karakterini koruyan felsefe olmasaydı, bugün olduğumuzdan farklı olurduk. Doğa bilimlerimiz olmayacak ve gerçeği bulmaya yönelik arayışlarımız temelde hayal gücümüzden ve geçici heveslerden ibaret kalacaktı; tıpkı günümüzün politika, psikoloji ve ekonomisinde olduğu gibi. Filozof ve teologların yüzyıllardır uğaşmasına rağmen etik değerler de bu içler acısı durum içerisinde sararıp solmakta. Ahlâki açıdan bugün, iki bin yıl öncesinden hiçbir şekilde daha iyi değiliz, aksine nasıl olmamız gerektiği konusunda artık bir fikrimiz bile yok.

Yirmi beş yüzyıldır sürüp giden yanılgılar filozoflara sonutça yanılgılarının hiçbir rol oynamadığını göster-

miştir. Önemli olanın felsefe yapmanın kendisi olduğu konusunda hemfikir oldular. Böylece felsefe, tıpkı şarap uzmanlığı veya vergi kaçakçılığı gibi, bir boş zaman doldurma uğraşı oldu ve sonuçları veya yararları da benzer derecede çelişkilidir.

İnsanoğlunun felsefe üretmeye başlamasından bu yana ilk kez, felsefik bir sistem (yani özgün bir felsefe) bulmanın gereksizliğine inanılmaya başlanmıştır. "90 Dakikada" adlı dizi bizlere bu değerli mirası bırakan insanları tanıtmayı amaçlamaktadır. Zira bunların bazıları şimdiye kadar yeryüzünde yaşamış en dahi beyinlerdir.

Ebelik sanatı
anneme ve bana
tanrı tarafından
verilmiştir,
ona kadınlar için,
bana ise
güzel ve asil
oğlanlar için.

(Platon, Theatetos)

Ne yazabileceğimi bilmiyorum.

(Sokrates'e atfedilen bir söz)

Sokrates
Hayatı, Öğretileri

Sokrates İ.Ö. 470'de, o zamanki Atina'ya yirmi dakikalik yürüyüş mesafesi uzaklıkta, Lykabettos'un eteklerindeki bir köyde dünyaya geldi. Babası taş ustası, annesi ise ebeydi. Başlangıçta Sokrates, gelenek olduğu üzere babasının yanında çıraklık eğitimine başladı ve günümüzde doğru olmadığını bildiğimiz bir söylentiye göre Atina Akropolü'ndeki esvap kuşamlı üç zarafet tanrıçası onun eseridir. Daha sonra ilk Atinalı filozof Anaxagoras'ın öğrencisi olduğu sanılıyor. Bu filozof daha sonra güneşin Mora Yarımadası'ndan bile büyük, yanan

bir kaya olduğunu iddia ettiği için tanrıtanımazlıkla suçlanmıştır. Daha sonra Sokrates filozof Archelaos'un yanında öğrenime başladı. Archelaos, İ.Ö. 3. yy.'da yaşamış olan biyografi yazarı Diogenes Laërtius'un sözcükleriyle söylemek gerekirse, Sokrates'i "çok fena hislerle" sevdi. Antik Yunan'da, günümüzde Doğu Akdeniz bölgesinde olduğu gibi, eşcinsellik kabul edilebilir bir değişiklik olarak görülürdü. O zamanlar sıradan bir şey olarak algılanan bu tür cinsel ilişkiler ancak Hıristiyanlığın doğuşundan itibaren darkafalı öğretiler nedeniyle ayıplanır olmuştur. Böylece Anaxagoras, öğrencilerine güneşin alevden bir yıldız olduğunu öğrettiği için Atina'dan kaçmak zorunda kalırken, öğ-

rencileriyle entellektüel bir ilişkinin ötesinde başka şeyler de yaşayan Archelaos hiçbir takibata maruz kalmamıştır.

Genç Sokrates erken dönem felsefesi yanında matematik ve astronomi eğitimi almıştır. Felsefenin henüz yüz yıllık bir geçmişi vardı ve o zamanlar günümüzde nükleer fiziğin oynadığı rolü oynuyordu. Varlığın özünün su, ateş veya ışık zerrecikleri olduğuna inanan filozofların dünyası gerçeğe ancak modern nükleer araştırmaların gündelik hayatımıza benzediği ölçüde benziyordu. Bizlere "elementer parçacıklar" dendiğinde çoğumuz esneyerek gülümseriz ancak. Eski Yunanlıların da kendi çağlarındaki en yeni keşiflere benzer bir ilgisizlikle karşı-

Benim ebelik sanatım pek çok noktada onunki ile aynı; benimkini onunkinden ayıran, kadınlara değil, erkeklere doğum yardımı sağlamamdır ve doğumda bedenlere değil, ruhlara yardımcı olmamdır... Ve diğer açılardan da ebelere benziyorum: Bilgelikleri ben yaratmıyorum... Çünkü Tanrı (Apollon) doğum yardımını yerine getirmemi istediği kadar, döllenme yetisine sahip olmamı da engelledi.

(Platon, Theaitetos, 1550 b-c)

lık verdikleri şüphe götürmez. Düşünün: Birileri onlara dünyalarının aslında bir Japon Balığı kavanozu, bataklık bir alan veya hava fişek gösterisi olduğunu söylüyordu.

Sokrates'in, dünyanın kaynağı hakkında geliştirilen kuramların insanlığa hiçbir fayda sağlamadığını anlaması uzun sürmedi. Ona göre dünya üzerine değil, kendimiz üzerine düşünmeliydik. Bu nedenle Delphi'li kahinlerin eski bir sözünü benimsemiştir: "Gnothi Seauton" (Kendini tanı).

Sokrates felsefesini önceleri antik Atina'nın agorasında uygulamıştır. Bu pazar yerinin kalıntılarını günümüzde Akropol'ün altlarında görmek mümkündür. En sevdiği yer, satıcıların mallarını sergiledikleri Zeus Ele-

utherios Stoa'sının gölgeli kemer altlarıydı. Stoa'nın temellerinin kalıntılarını bugün de görmek mümkündür. Ne var ki kalıntıların kuzey ucu Atina-Pire arasında inşaa edilen metro'ya kurban gitmiştir ve harabelerin huzurlu sessizliği, onları sadece bir tel örgü ile ayıran yanıbaşlarındaki Monastiraki bitpazarının insan uğultuları, gürültücü Buzuki müziği ve bağrışan satıcıları tarafından bozulmaktadır.

Günümüzdeki bu karmaşa ve kalabalık ortam, Sokrates'in oralarda dolaşıp felsefe yaptığı zamanın ortamından herhalde pek farklı değil. Sokrates felsefik uğraşını günümüzün pazarlıkçı jean satıcılarının, çevreye Zorba'nın dans müziğini yayan cep

Ebelik sanatı
anneme ve bana
tanrı tarafından
verilmiştir;
ona kadınlar için,
bana ise
güzel ve asil
oğlanlar için.

(Platon, Theatetos)

radyolarının ve yer fıstığı satıcılarının ağlamaklı bağrışlarının antik çağdaki karşıtlarının tam ortasında sürdürmekteydi. Yine de tüm bu gürültüye karşın onu işiten insanlar vardı. Üstelik Sokrates Atina'da bir hayli ses getirmiş olmalı, zira otuz yaşına geldiğinde Delphi'li kahinler kendisini tüm insanların en bilgesi olarak tanımlamışlardır.

Sokrates buna inanmanın kendisine zor geldiğini düşünüyormuş gibi yapar ve dürüst davranmayarak, hiç bir şey bilmediğini iddia eder. Ancak yine de kehanetin gerçeği söyleyip söylemediğini araştırmak için Atina'nın diğer bilginlerine danışır. Amacı, onların ne bildiğini öğrenmektir. Sokrates aptalca gevezeliklerin foya-

sını ve insanların yanılgılarını ortaya çıkarmakta tam bir ustaydı. Hiçbir şey bilmediğini iddia ederek, karşısındakinden kendisinin ne bildiğini açıklamasını isterdi. Sohbet arkadaşı bu isteğe uyarak açıklamaya girişince ilüzyonlarını zekice geliştirdiği itirazlarıyla birer sabun köpüğü balonu gibi patlatırdı. Sokrates'e boşu boşuna "Atina'nın at sineği" demiyorlardı. Onun soru tekniği ilk bakışta göründüğünden çok daha titizdi. Tartışmayı açıklığa kavuşturmak için sorunun esasına inerdi. Bunun içinse öncelikle sohbet arkadaşı tarafından dile getirilen düşüncelerin dayandığı kelime ve kavramları tanımlamak gerekirdi ki, çelişkiler ortaya çıkarılabilsin ve düşüncelerin sonuçları netleşsin. Bu-

nun ötesinde Sokrates'ın insani zaafları ortaya çıkarabilen keskin bir gözlem yeteneği vardı ve rakiplerini gülünç duruma düşürmekten çekinmezdi. Kaynaklara göre Sokrates'in becerikliliği, ustalığı ve kurnazlığı sohbet arkadaşlarını çileden çıkaracak denli tahrik etmiştir. Onun bu bilgiçlik taslayan ukalaca tarzı ona şüphesiz pek çok düşman, ama bunun yanında kendisini izleyen gençler arasından bir sürü de hayran kazandırmıştır.

Kısa süre sonra Sokrates Atina'nın sözüm ona bilge adamlarının, tıpkı kendisi gibi, çok da fazla bir şeyler bilmediklerini keşfetti ve sonuçta kahinlerin haklı olduklarına karar verdi. Gerçekten de hepsinden daha bilgeydi, çünkü bir şey bilmediğini biliyor-

du.

Gerçi Sokrates kendisine akılcı ve devrimci bir yöntem edinmişti ama birçok bakımdan o hâlâ zamanının çocuğuydu.

Birçok şeyle dalga geçtiği halde, Delphi'li kahinleri konuşturanın tanrı olduğunu düşünüyordu. Tanrılara batıl inançlarla tapmıyordu ve mitoloji kendisi için komedya'nın ötesinde bir şey değildi, ancak Sokrates bir tanrının var olduğu inancına sıkı sıkıya bağlıydı. Buna kanıt olarak herkesin herhangi bir tanrıya inandığı şeklinde bir inanç geliştirmişti. Sokrates'in tüm hayatını insanları mantıksız düşüncelerden koparmaya çalışmakla geçirdiği düşünülürse, bu hayli ilginç bir yaklaşımdı.

Bunu duyunca kendi kendime sordum: Tanrı bununla ne demek istiyor? Sözü nereye getirmek istiyor? Gayet iyi biliyorum ki, ne çok bilge ne de çok aptalım. Peki öyleyse en bilgesi olduğum iddiasının altında yatan gerçek nedir? Çünkü, o, yalan söyleyecek değil elbet; bunu yapamaz. Uzun süre neyi kastettiğini kavrayamadım; sonunda meseleyi şu şekilde araştırmaya karar verdim. Kahinlerin kehanetlerinin yanlış olduğunu ispatlamak ve "bu adam benden daha bilge, ama sen tersini iddia ettin"

diyebilmek için bilgelikleriyle ünlenmiş adamlardan birini karşıma aldım. Adamı incelemeye başlayınca - adını vermeye gerek duymuyorum, politikacılarımızdan biriydi - şöyle düşündüm, ey Atina'lılar: Onunla konuşurken bu adamın başka pek çok insana bilge göründüğünü ve özellikle de kendi bilgeliğine inandığını ama gerçekte bilge bir adam olmadığını keşfettim. Böylece ona gerçekte bilge bir adam olmadığını göstermeye çalıştım. Kendisi ve bu sahneye şahit olan pekçok insan bundan hiç hoşlanmadı.

Giderken bu insandan gerçekten de daha bilge olduğuma karar verdim. Her ikimiz pek parlak olmayabiliriz, ancak kendisi böyle olduğunu düşünürken, kendim böyle olmadığıma kanaat getirdim. Bu adamdan birazcık dahi olsa daha bilge olduğum görünüyor: Bilmediğim şeyleri bildiğimi düşünmüyorum çünkü. Ardından, birincisinden daha bilge olduğu söylenen birine gittim ve yine aynı şeyleri yaşadım. Bu yüzden onu ve birçoğunu kendime düşman ettim.

(Platon, Apoloji, 21b-3)

Sokrates, Perikles döneminde yetişmiştir. Helenistik dünyanın hiçbir devleti o dönemde Atina'nın gücü ve kültürüyle boy ölçüşememiştir. Bu dönemin gelişmeleri insanlık tarihinin tüm akışını değiştirdi. O devirde felsefe olgunluğa eriştiği gibi "demokrasi" kavramı ortaya çıktı, matematik ve diğer alanlar için bilimsel metodlar geliştirildi. Dram sanatı doğdu (üstelik tek bir kuşak içersinde genelde dinsel nitelikteki Tragedya'dan), heykeltraşlık altın çağını yaşadı ve mimarlık büyük gelişmeler kaydetti. Bu devir bizlere Atina'nın Akropol'ü Parthenon'u ve Milo'lu Venüs'ü armağan etti. Yirminci yüzyıl'da insanlar şüphesiz daha çok belirleyici gelişmeye tanık olmuştur, ancak bunlar antik-

Yunan dünyasında sayısız alanda yaşanan nitelikli gelişmelerle kıyaslanamaz.

Göreceli huzurlu Perikles dönemi İ.Ö. 431'de başlayan Mora Savaşı'yla sona erdi. Düşmanına göre daha demokratik olan liman devleti Atina ile sanatsal zevklerden yoksun militarist Sparta arasındaki çatışmalar 25 yıl boyunca devam etmiş ve bundan Atina'nın devlet yapısı büyük zarar görmüştür. Savaş ve onun politik sonuçları Sokrates'in hayatı üzerinde belirleyici olmuştur. Bugün bize belki de sıkıcı denebilecek oranda makul gelen felsefesinin, hayatın yobazlık, keyfiyet ve korku tarafından belirlendiği bir zamanda geliştirildiğini unutmamalıyız. Sokrates'in gerçeği bulmaya

yönelik arayışı, değerlerin değişime uğradığı ve güvensizliğin giderek arttığı, içinde bulunduğumuzu hayal etsek bize hiç de yabancı gelmeyecek olan bir zamana rastlamaktadır.

Mora Savaşı patlak verdiğinde Sokrates bir "Hoplit" olarak askere alındı (ağır silahlı, üçüncü sınıf, kılıç ve kalkan donanımlı). Sokrates'in hayatı hakkındaki belgeler kısmen çok çelişkilidir ancak herkes tek bir noktada hemfikirdir: Görünüş olarak Sokrates Atina'nın en çirkin erkeklerinden biriydi. Cılız ve çarpık bacakları, top gibi göbeği kıllı bir ensesi, aynı durumda omuzları ve kel bir kafası vardı (Söylentiye göre kafatası yığınla küçük şişliklerle doluydu). Geniş ve kalkık burnu herkes tarafından bilinirdi,

Biliniz ki, ey Atina'lılar, uzun zaman önce devlet işleriyle uğraşmış olsaydım eğer, çoktan ölmüştüm ben de, ve ne size ne de kendime faydam dokunurdu. Çünkü sizler veya başka bir halk kitlesi için devlet içerisindeki haksızlıklara ve yasal olmayan işlere engel olmaya çalışan hiçbir insan varlığını koruyamaz.

Adalet için savaşmak isteyen kişi, kısa bir süre için varlığını sürdürmek söz konusu olsa dahi, gözlerden uzak bir yaşam sürmelidir, kamuya mâl olmuş bir yaşam değil.

(Platon, Apoloji)

gözleri hafif öne eğimliydi ve dudakları şişikti.

Sokrates sadece filozof gibi görünmüyor, aynı zamanda bir filozof gibi giyiniyordu da. Yaz veya kış olsun eski püskü dizüstü pelerininin altına daima aynı giysiyi giyerdi. Ve hava ne şekilde olursa olsun daima yalınayak dolaşırdı. Meslek arkadaşı sofist Antiphonos'a göre "onun gibi yaşamak zorunda olan bir köle mutlaka kaçardı" Buna rağmen Sokrates muhtemelen iyi bir askerdi.

Kendisine ait bir fikri olan çirkin aydınlar orduda pek sevilmez, ancak Sokrates o kadar garip ve komik bir adamdı ki, asker arkadaşları kısa süre sonra onun etkisinde kalmış olmalı. Bulgar dağlarından sert rüzgarlar

estiğinde çok soğuk olabilen Kuzey Yunanistan'daki Potidaias kuşatmasında yer aldı. Silah arkadaşları onu içtimalara buz ve kara rağmen yalınayak, büyüleyici kısa gömleği ve en sevdiği peleriniyle geldiği için hayretle izlemişlerdir. Atina'lıların ordusu kış aylarında rengarenk bir yığın görüntüsü verirdi. Askerler bulabildikleri kürklere bürünürler, ayaklarına keçeden bezler sararlardı. Yunan vazolarının üzerinde savaşırken tasvir edilen alımlı ve genç çıplak erkeklerle yakından uzaktan hiçbir benzerlikleri yoktu.

Sokrates'in silâh arkadaşlarını en çok etkileyen şey, onun düşündüğü zamanki görünüşüydü. Aynı kuşatmaya katılan Alkibiades Sokrates'in

bir problem üzerinde düşünmek için bir sabah çok erken kalktığını, kendilerinden uzakta durarak, bütünüyle düşüncelerine gömülmüş olarak dünya'yı unuttuğunu anlatır. Yemek vakti geldiğinde Sokrates hâlâ kımıldamıyordu. Bu arada bazı askerler onun görünüşünden öylesine etkilendi ki, geceyi dışarıda geçirerek Sokrates'in ne kadar dayanabileceğini görmek üzere anlaştılar. O, şafak sökünceye dek bütün geceyi düşünerek geçirir, ardından kendine gelerek bir sabah duası söyler ve hiçbir şey olmamışcasına yükümlülüklerini yerine getirir.

Sokrates'in derin transa girme alışkanlığıyla ilgili daha birçok hikâye var. Bir dizi yorumcu bu nedenle kendisinin bir tür katalepsi'den, yani ka-

Yüzlerden anlayan bir yabancı Atina'dan geçerken Sokrates'in yüzüne karşı onun bir hilkat garibesi olduğunu ve tüm günahları ve şehveti içinde taşıdığını söyler. Ve Sokrates sadece şöyle der: "Bayım, siz beni tanıyorsunuz !"

sılı kalarak dış uyaranlara cevapsızlık'dan şikayetçi olduğunu tahmin etmektedirler. Bu durum onun aklından şüphe etmemize neden olabilirdi, zira kendisinin "bir takım sesler" işittiğine dair kanıtlar var. Ne var ki sağlıklı bir insan aklına ve dengeli bir kişiliğe sahip olduğuna dair birçok kanıt ağır basmaktadır. Hatta bazen Sokrates'in tüm felsefesinin ustaca tatbik edilmiş (Yunan kurnazlığı ve bir parça ironi ile harmanlanmış) sağlıklı bir akılcılığın ötesinde bir şey olmadığı izlenimi uyanmaktadır.

Etrafındakiler askerlik yaşantısının tüm zorlukları ve can sıkıcılığı altında ezilirken derin bir transa geçebilen bu adam, gerektiğinde büyük cesaret örnekleri de sergileyebiliyordu.

Alkibiades, Sokrates'in kendisini savaş meydanının ortasında yaralı olarak yatarken gördüğünü, bunun üzerine kendisini omuzlarının üstünde alarak telaşsız bir şekilde ağır silahlarla çarpışan düşman askerlerinin arasından sıyrıldığını ve hayatını kurtardığını anlatır.

Platon, genç Alkibiades'in Sokrates'e nasıl aşık olduğunu anlatır. Buna inanmak zor, insanın aklına Alkibiades'in gözlerinin bozuk olabileceği geliyor. Ancak buna dair herhangi bir kanıt mevcut değildir. Alkibiades'i dinleyelim:...Firikyalı ana tanrıça Kibele'nin rahiplerinin dansı bile kalbimi onun sesi kadar şiddetli çarptıramıyor" Bu sözler kolayca etki altında kalabilen ve Sokrates'in bilgeliğine

Eskilerin aktarımlarına göre ilâhi bir delilik sıradan insani bir anlayıştan daha mükemmeldir

(Platon, Phaidros, 22)

hayran bir delikanlının sözlerini çağrıştırıyor. Ama hayır. Eski Çağ Filolojisi öğrenimi gören öğrenciler tarafından çok sevilen (doçentlerinin ise sansürlemekten hoşlandığı) bir bölüm vardır ki, Alkibiades burada Sokrates'i baştan çıkarma çabasından bahseder.

Önce ortamı Sokrates'le bütün günü başbaşa geçirebileceği şekilde ayarlar. Bütün umudu sohbetin bir yerde değişip, sözün sevilenin sevenle duygularını paylaşması konusuna gelmesidir. Ama Sokrates felsefe konusunda kalır. Böylece Alkibiades ona kendisiyle jimnastik alanına gelip gelmeyeceğini sorar. O zamanlarda bu alanlarda erkekler ve genç oğlanlar soyunuk bir şekilde vücut geliştirir-

lerdi. Alkibiades Sokrates'in kendisiyle oraya gelmesi durumunda amacına ulaşmanın daha kolay ulaşabileceğini düşünmüş olmalı. Sokrates'i top gibi göbeği, cılız, çarpık bacakları ve kel kafalı haliyle jimnastik alanının ortasında çırılçıplak dururken bir hayal edin. Ancak bu hertürlü romantizmi alaşağı eden durum Alkibiades'in cesaretini hiçbir şekilde kıramamıştır. Tam aksine, alanda yalnız kaldıklarında Sokrates'i kendisiyle güreşmeye ikna eder. Yine de aralarında hiçbir şey gelişmedi. Böylece Alkibiades Sokrates'i evine akşam yemeğine davet etmeye ve onu sarhoş etmeye karar verir. Ama onu sarhoş etme konusunda da başarılı olamamıştır. Sokrates sıkı bir içiciydi ve bu konuda kim-

se onun eline su dökemezdi. Buna rağmen onu geç saatlere kadar evinde oyalamayı başarır ve Sokrates geceyi arkadaşının evinde geçirmek zorunda kalır. Platon'a göre Alkibiades durumu şöyle anlatır: "Akşam yemeği sırasında da uzanmış olduğu ve benimkinin yanında duran yatağa uzandı, odada bizden başka kimse yoktu" Karanlıkta Alkibiades Sokrates'in yanına sokulur ve kolunu ona dolar. Sokrates yine de isteksiz davranır ve sonunda her ikisi uykuya yenik düşerek "kardeş gibi" kolkola uyur. Devrin gelenekleri ve töreleri göz önüne alındığında, Sokrates'in Alkibiades gibi yakışıklı bir gence karşı koyabilme yetisi nerdeyse insanüstü bir direnç ve çekingenlik olarak değerlendirilebilir.

Sokrates hiçbir şekilde dünyanın nimetlerinden uzak yaşayan biri değildi, zaten görünümü ve günümüze aktarılan belgeler de öyle olmadığını ortaya koyuyor. Ancak bolluk içinde de yaşamamıştır. Çalışmayı reddettiği için para sıkıntısı çekerdi. Yaşamının her dakikasını tanrı tarafından kendisine verilen görevi yerine getirmeye, Atina'lı hemşehrilerine bilgisizliklerinin boyutunu göstermeye harcamak isterdi. Babasından kendisine bir miktar para kalmış olmalı ve nüfuzlu arkadaşları onu sıkça yemeğe davet ederdi. Söylenenlere göre Sokrates çok eğlenceli, sabaha dek sohbet etmeye hazır ve içmesini bilen bir konuktu.

Bu yemekli davetlere genelde sade-

Şunu unutmamalısın ki delikanlı, sevenin dostluğu lutûfkâr değildir ve yemeğin cinsine göre ve doymak uğruna olduğunu, tıpkı kurdun kuzuyu sevdiği gibi. İşte böyle sever aşıklar delikanlıları.

(Platon, Phaidros, 18)

ce erkekler katılırdı, ancak bunlar kesinlikle eşcinsel buluşmaları değildi. Kimi zaman kadınlar çağrılır ve Sokrates de sınırsız yemek ve içkinin yanında sunulan her şeyi zevkle kabul ederdi.

Diogenes Laertius'un anlattıklarına göre Sokrates zamanının bir kısmını Atina'lı bazı delikanlılara enformatik retorik dersi vermekle geçirirdi. Bu dersleri Simon adlı bir ayakkabıcının agoranın sınır taşındaki dükkanında verirdi. Eski pazar yerinin bu sınır taşında günümüzde bile halen şu yazıyı görmek mümkündür: "Ben agoranın sınır taşıyım" Bu sınır taşı, küçük antik bir binanın yan tarafındaki duvarda durmaktadır. Altmışlı yıllarda burada yapılan kazılar-

da bir yığın kundura çivisi ve 5. yy. ait olduğu saptanan ve üstünde "Simon" yazılı bir su kabı bulunmuştur. Arkeologlar tesadüf eseri Sokrates'in ders verdiği dükkânı bulmuşlardı. Bir yıl önce Atina'daydım ve o yeri görmeye gittim. Temelin içerisindeki alanı ölçtüm ve dükkanın sadece dört çarpı dört adımlık bir alandan ibaret olduğunu tespit ettim. Dükkânın içinde tam bir altüstlük yaşanmış olmalı, özellikle de Simon'un içeride çalıştığını ve ara sıra müşterilerin gelip gittiğini düşünecek olursak. Kuşkusuz müşteriler dükkânın durumu hakkında espriler yapmıştır. Böyle koşullar altında ders verebilmek için insanın oldukça kurnaz olması ve dinleyicilerinin ilgisini sürekli olarak canlı tut-

Asil, iyi yürekli ve eğitimli kafadarların bir araya geldiği yerde hiçbir flütçü, dansöz ve tefçiye rastlayamaz, kaba şakalar ve gülüşmeler duyamazsınız; aksine onları sohbet ederken görürsünüz. Hepsi kimi vakit kendi sesleriyle konuşur, kimi vakit dinlerler, tamamıyla oturaklı inanlardır, bol miktarda şarap içseler bile.

(Platon, Sempozyum)

ması gerekir. Saydığım bu iki vasıf ne yazık ki filozofların uzun zamandan beri sahip olmadıkları bir şey. Ancak Sokrates'in büyük bir oyunculuk yeteneği vardı. Söyledikleri öğrencileri tarafından onaylansın veya onaylanmasın, dersleri daima şamatalı geçerdi. O, felsefenin tartışılmaz alternatif komedyeniydi.

Peki, Sokrates, "kendini tanı" sözünden başka neler öğretirdi ? Sokrates bir insanın gerçek benliğinin onun ruhu olduğuna inanırdı. Kendisinden önce gelen filozoflara göre ruh, beden hareket halindeyken uyuyan ancak beden uyurken uyanık olan "hayatın daimi nefesi" idi. Başka bir deyişle, bir çeşit ölümsüz bilinçdışılık. Bu düşünce Jung'un günümüzdeki öğretisi-

Sorgulan-
mayan bir hayat
yaşanmaya
değer değildir...

(Plato, Apoloji, 38 a)

ne pek de yabancı sayılmaz.

Sokrates ruhta daha ziyade aptal veya akıllı, iyi veya kötü olabilen bilinçli bir kişilik görürdü. Başka bir deyişle, ruh, ahlâki açıdan sorumlu olduğumuz bir şeydi. Ruhumuzu tanrı gibi oluncaya dek terbiye etmemiz gerektiğini düşünürdü.

Peki ama neden? Sokrates tüm insanların mutlu olmak için çabaladıklarına inanıyordu. İnsanların mutluluğa erişebilmeleri ise ruhlarının durumuna bağlıydı. Ancak insanların iyi huylu olmaması, iyi oldukları izlenimini veren ama gerçekte iyi olmayan şeylerin peşinden sürüklenmelerinden kaynaklanıyordu. Gerçekte neyin iyi olduğunu keşfetsek, daima iyi huylu olurduk. Böylece insanlar ne kendi-

leriyle ne de toplumla kavgalı olurlardı... Belki de sadece bir filozof buna inanabilecek kadar saf olabilirdi.

Sokrates elli yaşına geldiğinde Xanthippe ile evlendi. Şoven tarihçiler Xanthippe'yi "huysuz bir karı" olarak tasvir ederler, ancak Sokrates'le geçirilen bir hayat gerçekten de kolay olmasa gerekti. Zamanını sokaklarda insanlarla tartışarak geçiren, eve bir kuruş dahi para getirmeyen, arkadaşlarıyla sürekli içmeye gittiği için (hala züğürt bir şekilde) evine düzensiz saatlerde gelen ve tüm filozoflar gibi komşular tarafından alay konusu olan bir insanla birlikte yaşadığınızı düşünün.

Sokrates'i bir tartışmada alt eden tek kişinin Xanthippe olduğu söylenir.

Duruma bakılırsa sık sık fırtınalar yaşanmasına rağmen Sokrates ve Xanthippe birbirine çok yakın olmuş olmalı. Sokrates'ten üç oğlu oldu ve oğullarının hiçbiri babalarından pek bir şey öğrenmemiştir. (Rivayetlere göre gayet normal bir hayat sürmüşler.) Xanthippe Sokrates'e sürekli söylenmiş ve onun yaşam tarzını eleştirmiş olmasına rağmen, sıradışı bir insanla evli olduğunun farkında olmuştur. Ona daima sadık kalmış ve destek olmuştur. Sokrates ölüme mahkûm edildiğinde hiçbir şey onu teselli edemedi.

Mora Savaşı Atina'lılar için utanç verici bir mağlubiyetle sonuçlandığında Sokrates 65 yaşındaydı. Savaşın galibi Sparta'lı başkomutan Lysander

Birisi Sokrates'a evlenmesine gerek olup olmadığını sorar ve aldığı cevap şöyledir: "Canın neyi istiyorsa onu yap, zira ne yaparsan yap, sonunda yaptığına pişman olacaksın!"

(Diogenes Laertius, Ünlü Filozofların Yaşantıları ve Fikirleri, Cilt 2,33)

gemileriyle Pire limanına yanaşır ve "Otuz Tiran" olarak anılan Sparta sempatizanı hükümetin yönetime gelmesine bekçilik eder. Ardından korku dolu karanlık bir dönem başlar. Toplu tutuklamalar, mahkumiyetler yaşanır, politik rakipler birbirlerinin mal varlıklarına el koyarlar. Bu dönemde pekçok demokrat insan Atina'dan kaçar, ancak Sokrates kalmayı tercih eder. Şaşırtıcı ama, zaptedilemez bireyciliğine karşın Sokrates bir demokrat değildi. Demokratik yönetim biçimi o çağda henüz emekleme dönemini yaşıyordu ve ara sıra uygulayıcılarının yetkilerini aşmalarına ve zalimce taşkınlıklar yapmalarına tanık oluyordu. (Plus ça change...) Atina'da Komutanlar bile genel bir oyla-

mayla seçilirlerdi ve bu yöntem günümüzde uygulanan, onları subaylar tarafından seçme yönteminden bile daha anlamsızdı. Savaşın kötü yönetilmiş ve bunun sonucunda Atina'nın hezimete uğramış olmasının bütün suçu demokratlara yüklendi. Ancak Sokrates felsefi nedenlerden, yani ahlâki prensiplerinden dolayı demokrasiye karşıydı. Çoğu insanın gerçekte iyi olanın bilincinde olmayan mutsuz birer ruh olduğunu iddia ederdi. Bu nedenle oylarını aynı şekilde gerçek iyi konusunda yanılgıya düşmüş olan insanlara veriyorlardı. Tek bir "iyi"nin bulunduğuna ve bu "iyi"nin sadece kendi felsefesi aracılığıyla bulunabileceğine dair inancı tehlikeli sonuçlara giden yolu açmıştır. Göreceği-

miz gibi Platon onun bu düşüncesini geliştirmiştir ve sonuç olarak ortaya çıkardığı ideal toplum biçimi kâbusun ta kendisidir.

İlginçtir, Otuz Tiran'dan biri Sokrates'in eski bir öğrencisi olan Kritias'dı. Ancak Kritias uygulamalarıyla gençliğindeki yanılgılarını, yani eğitimini, çoktan geride bıraktığını herkese hissettirir. Sokrates'i unuttuğundan değil elbet. Tam tersine, Atina'nın sokaklarında felsefe yapmayı yasaklayan kararı özellikle Sokrates'i düşünerek verilmiştir, çünkü Sokrates'in kelimelerle oynayarak durumu kendi lehine çevirme konusunda ne denli usta bir kişi olduğunu çok iyi biliyordu. Kritias bu tür muzipliklerle uğraşacak durumda değildi. Bu nedenle Sok-

rates'in uğraşını, adına felsefe densin veya denmesin, kesinlikle yasakladı.

Bazıları Sokrates'ın Atina'da kalma kararını onun zalimlerin yönetimini onayladığı biçiminde yorumladı. Ancak Sokrates, daha sonra patlak veren iç savaş sırasında, politikaya katılma konusunda hiçbir istek duymadığını herkese gösterdi. O, prensiplerin adamı olmayı tercih ediyordu.

İ.Ö. 5. yy'nin Atina'sında, bugünün tersine, politikadan uzak durmak neredeyse imkânsızdı (böyle bir şey için ya kadın ya da köle olmak gerekirdi). Tiranlar imrenilecek bir durumda olmadıklarını biliyorlardı ve bu nedenle mümkün olabildiğince çok Atina'lıyı suç ortağı yapmaya çabaladılar. Sokrates kentte öylesine tanınan bir si-

ma ve isimdi ki, Tiranların onu kurban seçmemesi imkansızdı. Bir gün onu ve başka dört Atina'lıyı makamlarına çağırdılar. Tiranların vereceği bir görevi yerine getirmeleri istenir. Demokratik partinin eski üyesi olan Leon adında biri Salamis adasında yaşamaktadır, kendisini tutuklayıp Atina'ya getirmeleri emredilir. Böyle bir tutuklama kanuna aykırıydı ve Leon Atina'ya getirildiğinde muhtemelen öldürülecekti. Ancak Sokrates hareketinin doğuracağı sonuçları düşünmeden bu kanuna aykırı emri yok sayarak evinin yolunu tutar. Beklenmedik bir dizi gelişme gerçekleşmeseydi bu hareketi büyük bir ihtimalle canına mal olacaktı. Kritias öldürülür ve kısa bir süre sonra Tiranlar Hüküme-

O zaman Kriton şöyle der:
Sokrates, bana öyle geliyor ki, güneş hâlâ dağlara vuruyor ve henüz batmış değil. Biliyorum ki başkaları da çok geç vakit içti ve bu arada iyi yiyip iyi içtiler. Hatta aralarından bazıları canları çektiğinden yanlarına güzeller çağırdı. Bu nedenle acele etme, çünkü henüz zamanın var Bunun üzerine
Sokrates dedi ki:
Bahsettiğin kişilerin çoğu elbette böyle yapıyor Kriton,

çünkü bir şeyler kazanacaklarını düşünüyorlar ve ben elbette böyle yapmayacağım. Zira biraz daha geç içerek bir şeyler kazanmayacağımı biliyorum. Sadece kendime gülünç olurdum. Zaman kazanmak için bır şeyin kalmadığı hayata yapışmış olurdum. Şimdi git, dediğimi yap, bana karşı gelme. -

(Platon)

Sokrates zehir içmeye mahkûm olduğunda ve zehir kabını istediğinde kendisiyle Kriton arasında geçen konuşma.

ti düşürülür.

Ardından başa demokratlar geçer, ama onlar da Sokrates hakkında takibatlarda bulunur. Ne var ki iç savaşın yaralarını sarmak amacıyla genel af ilan edilir ve Sokrates şimdilik kurtulmuş gibi gözükür. Sonra, İ.Ö. 399 yılında, devletin tanrılarını yok saymak ve gençleri saptırmak suçuyla mahkemeye verilir. Suçlamanın ardında politikada nüfuz sahibi demokrat Anytos duruyordu. Anytos'un yıllardan beri Sokrates'le görülecek bir hesabı vardı. Oğlu bir zamanlar Sokrates'in öğrencisiydi ve Sokrates genç adamı, aile işletmesinde çalışmaktansa "felsefi bir hayat" sürmenin daha iyi olacağı konusunda ikna etmişti.

Sokrates'e atfedilen suçlar açıkça

birer bahaneydi, ancak cezası ölümdü. Sokrates, prensip icabı güncel olmayan işlerle uğraşan her aydın gibi, sevilmeyen biriydi. Ama bunun için ölümü hakketti mi? Üstelik yetmiş yaşında bir adam olarak? Suçlamalar ve takibindeki olaylar muhtemelen asla çözülemeyecek bir bulmacadır. Sır değil, bulmaca diyorum, çünkü Atina'da herkes asıl gerçeği biliyordu.

Sokrates hakkında yüksek mahkeme önünde dava açılır. Mahkeme heyeti kurayla belirlenen 500 hakimden oluşuyordu (bunlar 600 bağımsız adam arasından seçilmiştir). Davacıların vekili aslında Anytos'un kuklasından başka bir şey olmayan Meletos'tu. Meletos kendi açısından başarılı bir tragedya yazarıydı - uzun saç-

lı, seyrek sakallı ve karga burunluydu. Karamsar, alaycı ve iğneleyici bir adam olduğu tahmin edilmektedir. Bu vasıflarıyla hazırcevap Sokrates için biçilmiş kaftan bir hasımdı.

Meletos iddianameyi okur ve ölüm cezasını talep eder. Artık sıra sanığın savunmasındadır. Görünen o ki, Sokrates durumunun ciddiyetini maalesef kavrayamamıştı, zira mahkeme heyetine ders verdiği retorik sınıflarından biri gibi davranmıştır.

Bazı heyet üyeleri bunu komik buldu, ancak çoğu bundan hoşlanmadı. Suçlu olup olmadığına karar verecek birinci oylamada 220'ye karşı 280 üye ölüm cezası yönünde görüş bildirdi.

Sıra tekrar Sokrates'e geldi ve kendisince uygun bulduğu bir ceza seç-

mesi istenerek kulaklar ona çevrildi. Ancak o, davayı ciddiye almamak konusunda hâlâ ısrarlıydı. Kendisine yöneltilen suçlar gülünçtü ve Sokrates bunu biliyordu. Kent devletine yaptığı hizmetlerden dolayı cezalandırılması değil, tersine taktir edilmesi gerektiğini söyler. Ölüm cezası yerine, Atina'lı kahramanların ücret ödemeden yemek yediği Prytaneion'daki kutsal salon'da kendisine daimi bir yer tahsis edilmesini ister. Mahkeme salonunda çığlıklar yükselir.

Yükselen bu protesto çığlıklarını göz önüne alan Sokrates, fikrinden vazgeçerek sahip olduğu paranın ancak bir *mine* olduğunu (o devirde bununla ancak bir sürahi şarap satın alınabilirdi) söyleyerek kendisine bu

Hayatımı alırsanız, sizlere tanrı tarafından adeta terbiye edici bir araç gibi sunulan daha iyi birini bulamayacaksınız... Uyuklayanın sineğe vurduğu gibi vuruyorsunuz bana, geriye kalan hayatınızı uyuyarak geçirmek için.

(Platon, Apoloji)

servetiyle doğru orantılı bir para cezası verilmesini önerir.

Salonda tekrar çığlıklar yükselir. Bu arada arkadaşları Sokrates'in makul olması için ona yalvarırlar. O da biraz duraksayarak 30 *mine*'yi uygun bir ceza olarak değerlendirdiğini söyler.

Bu olay mahkeme heyetini iyice sinirlendirir. İkinci oylamada 140'a karşı 360 oyla ölüme mahkûm edilir. Sokrates'in dava sırasındaki tutumu şansını gereğinden çok zorlar olmuştu. Hakimlerin "değerini anlayıp" onu serbest bırakacaklarına mı inanıyordu ciddi şekilde? Yoksa ölmeye mi kararlıydı? (Sürgün edilmeyi önermiş olsaydı mahkeme bunu kesinlikle kabul ederdi ve arkadaşları da ona sürgünde uygun bir şekilde destek olurlardı).

Öyle görünüyor ki, Sokrates kendisi bile tam olarak farkında olmadan kahramanca bir ölümü arzuluyordu.

Normal koşullar altında mahkeme Sokrates'i götürür ve kararı derhal infaz ederdi. Ancak davanın görüldüğü günden bir gün önce kutsal kadırga her yıl olduğu gibi Atina'nın 150 km. açığında, Ege denizinde bulunan Delos adasına gitmek üzere demir almıştı. Adet gereğince kadırganın dönüşüne dek idam cezaları infaz edilmezdi. Bu nedenle Sokrates zincire vurulup kentin zindanına atıldı.

Bu zindanın kalıntılarını agoranın yüz metre kadar güney batısında bugün de görmek mümkündür. Engebeli bir arazide temellerin ve eski taşların arasındadır. Sokrates'in tutuklu bu-

lunduğu hücre ve zindanın kaplıcası girişte hemen sağdadır. Son günlerini burada gelip giden arkadaşlarıyla birlikte geçirmiştir. Bu sefil alanda (altı çarpı altı adım) Homeros'un eserleri ve tragedyalarla eşdeğer tutulabilecek ve antik edebiyatın şaheserleri sayılan Platon'un en iyi Diyalog'larına konu olan konuşmalar geçer.

Bu Diyalog'ların kahramanı kendisine son anına dek sadık kalmıştır. Bütünüyle insancıl, bilge ve hayranlık uyandırıcı, tıpkı olmak istediği gibi. Bir keresinde arkadaşı Kriton kendisini kaçması konusunda ikna etmeye çalıştı ve bunun için gardiyanlara rüşvet verdiğini anlattı. Ancak Sokrates arkadaşının sözlerine kulak asmadı ve böyle bir davranışın savunduğu

Zehri içmeden
önce yıkanmam
ve kadınları
ölü bedenimi
temizlemekten
kurtarmam yerinde
olur herhalde.

(Platon, Phaidon)

ilkelerle bağdaşmadığını söyledi. Sokrates yanılsalar bile kanunların üstünlüğüne kesinkes bağlı bir insandı.

Sonunda kutsal kadırganın Sunion burnunda görüldüğü haberi gelir. Yakında limana yanaşacaktır. Sokrates'in arkadaşları ve karısı Xanthippe hücresinde bir araya gelir. Sokrates karısını eve gönderir, çünkü böyle bir durumda aşırı duygusallıklar sinirini bozmaktadır. Xanthippe giderken isyan eder: "Ama sen suçsuzsun"

Bunun üzerine Sokrates'in verdiği cevap tam onun gibi bir insanın verebileceği türden: "Be kadın, suçlu olmamı mı yeğlerdin?"

Sokrates arkadaşlarıyla (müridleriyle desek daha doğru olur) ölüm ve ölümsüzlük hakkında bir sohbete giri-

Bizi hedefe götüren bir patika vardır (ölüm). Bir bedene sahip olduğumuz ve ruhumuz bu baş belasıyla uğraştığı sürece asla özlemlerimize ulaşamayacağız ve, ki bu konuda hatırlarsanız hemfikirdik, gerçek olan budur. Beden bizleri aralıksız olarak koşturur, çünkü beslenmesi gerekir ve birtakım hastalıklara yakalandığında gerçeği bulmaya yönelik arayışlarımıza engel olur. Şehvetle ve şiddetli arzularla, korku ve birçok abes düşüncelerle ve de çocukluklarla doldurur bizi; öyle ki, bizlerin de daha önce tespit etmiş olduğu gibi, bir şeyi hiçbir zaman gerçek anlamda anlayamamamızın suçu gerçekte de ona aittir. Zaten savaşı, iç savaşı ve muharebeleri de bedene ve onun arzularına borçluyuz. Çünkü tüm çatışmalar para ve mal mülk için yapılır. Bedenimiz bizleri para kazanma-

ya zorlar, zira ona birer köle gibi hizmet etmek zorundayız. Bu nedenle felsefeye zamanımız kalmamaktadır. Ama en kötüsü, beden bizi bir an için de olsa rahat bıraktığında ve bizler bir şeyler araştırmaya yöneldiğimizde onun bizlerin dikkatini dağıtması, huzurumuzu kaçırması, kafamızı karıştırması ve gerçeği kavrayamamamızı sağlamasıdır. Böylece şu sonuca vardık: Bir şeyi bir kere olsa dahi gerçekten açık bir şekilde anlamak istiyorsak, bedenimizden ayrılmalı ve şeylerin özüne ruhumuzla bakmalıyız. Ancak ölümümüzden sonra özlem duyduğumuz ve sevdiğimizi iddia ettiğimiz şeylere, yani bilgeliğe ulaşabileceğimizi öğrendik böylece. Çünkü eğer bir bedene sahip olduğumuz sürece hiçbir şeyi yalın bir şekilde anlayamayacağımız doğru ise, bizlere ancak iki seçenek kalır: Ya

bilgeliğe hiçbir zaman ulaşamayacağız, ya da ancak ölümden sonra. Zira o andan itibaren ruh kendisiyle başbaşa, bedenden sıyrılmış olacaktır, daha evvel değil. Öyle görünüyor ki, yaşadığımız sürece bilgeliğe en yakın olabileceğimiz an, bedenimizle, çok gerekli durumlar dışında, ilgilenmediğimiz, bedensel hazlar ve onun görünümü tarafından yönlendirilmediğimiz, tanrının kendisi bizleri ondan ayırana kadar ondan uzak durduğumuz anlardır. Böylece bedenin zayıflıklarından sıyrılmış ve arınmış birer ruh olarak muhtemelen aynı türden insanlarla birarada olacağız ve öz benliğimiz aracılığıyla her şeyi olduğu gibi göreceğiz. Ve işte gerçek olan da herhalde bundan başka bir şey değildir.

(Platon, Phaidon, 66b-67a)

şir. Platon bizi bu sohbeti derinden etkileyici ve çok ayrıntılı bir şekilde anlatır (üstelik kendisi o anlarda orada olmamasına rağmen, zira Platon o "günlerin günü"nde ateşler içinde hasta yatağında yatmaktadır). Nihayet ceza'nın infazına gelinir ve Sokrates'e zehir kabı uzatılır (Atina o dönemde bir "Do-it-yourself" infaz sistemi uygulamıştır). Ölümüne dek kendisine sadık kalarak Sokrates tekrar bilgisiz adamı oynar ve gardiyana sorar: "Söyleyin bana, saygıdeğer adam, bunun en iyi yöntemi nedir?"

"İçtikten sonra", der gardiyan, "bacakların ağırlaşıncaya dek dolaş, sonra yatağa uzan. Zehir etkisini gösterecektir"

"Peki bu içeceğin bir kısmını tanrı-

Artık gitmemizin zamanı geldi, ben ölmek için, sizlerse yaşamak için. Ancak aramızdan kimin daha iyi yola saptığını tanrıdan başkası bilemez.

(Platon, Apoloji, 42a)

lara sunabilir miyim?"

"Ey Sokrates, biz yeteceğini düşündüğümüz kadar hazırlıyoruz ancak."

Sokrates kabı bir yudumda boşaltır. Arkadaşları kendilerine daha fazla engel olamayarak feryat ederler. Sokrates onları uyarır: "Ne oluyor size böyle? Böyle sevimsiz sahnelere engel olmak için kadınları hücreden gönderdim. Duydum ki birisi ölürken sessiz olunmalı. Dolayısıyla sessiz kalın ve metin olun."

Ardından Sokrates döşeğine uzanır ve bedeni ayaklarından başlayarak hissizleşmeye başlar.

"Ey Kriton, Asklepios'a bir horoz borçluyuz" Bu onun son sözleridir.*

**Asklepios'un Epidauros'daki tapınağında hastalar uyutulur ve bu uykudan şifa bulmuş birer insan olarak uyanırlardı.*

Böylece "Atina'nın atsineği" ölür.

Sadece birkaç gün sonra Atina'lılar yaptıklarının korkunçluğunu kavrarlar. Kentte resmi yas ilân edilir, okullar, jimnastik salonları ve tiyatrolar kapanır. Meletos idama mahkûm olur, Anytos ise sürgün edilir. Daha sonraları Sokrates'in Lysippos tarafından yapılan bronz büstü işe yaramazların o en yüce temsilcilerini ziyaret edebilecekleri Pompeion'a konur.

Tüm bunlar övgüye değer şeylerdir ve görünüşe göre Atina'lılar bununla gurur duymaktadır. Ancak bana öyle geliyor ki, Sokrates sadece politik bir satranç oyununun piyonuydu. Her şeye rağmen zafer yine de Sokrates'in olmuştur. Aksi taktirde bugün onunla ilgileniyor olmazdık.

Bir zamanlar şöyle bir hikâye duydum: Mısır'da Naukratis'de Theuth adında yaşlı bir tanrı varmış. Sayıları, hesap yapmayı, geometriyi ve astronomiyi, ayrıca tahta üzerinde oynanan oyunları, zar oyunlarını ve nihayet yazıyı icat etmiş. Theuth devrin Mısır kralı olan Thamus'a giderek ona yeni icatlarını tanıtır... Kral ise kendisine bunların ne gibi yararları olduğunu sorar. Yazının yararları hakkında Theuth şöyle der: "Yazı sanatı, kralım, Mısırlıları daha bilge yapacak ve

hafızalarını kuvvetlendirecektir." Kral ise şöyle karşılık verir: "Ey sanat zengini Theuth... buluşuna duyduğun sevgiden dolayı bu sanatın etkisinin tam tersini söyledin. Çünkü öğrenenleri hafızalarını ihmal edecek duruma getirecektir. Yazıya güvenerek, şeyleri onları edindikleri için değil, onları bir takım işaretler aracılığıyla hatırlayacaklardır."

(Platon, Phaidros, 274c-275a)

İrlanda - İskoç kökenli Paul Strathern, 1940'da doğdu ve Dublin'deki Trinity Collage'de felsefe öğrenimi gördü. Denizcilik, bulaşıkçılık ve şairlik yaptı. Artık yaşamını dünya gezgini, romancı, gezi yazarı ve filozof olarak sürdürüyor. Bu gezileri sırasında İstanbul'a da uğradı. Strathern burada boş durmadı ve bir "İstanbul Rehberi" hazırladı. Paul'ün dönüp dolaşıp geldiği tek yer Londra'dır. O, içinden çıkılamayacak konular üzerine İskoç açıklığı ve İrlanda humoru ile oldukça akıcı bir tarzda yazmaktadır. Bu netlik, espirili tarz ve akıcılık, felsefi alanda uzman olmayanların bile bu konuları oldukça rahat bir şekilde anlamalarına ve hatta bu konularda kendi hayatlarından paydalar çıkarmalarına yardım etmektedir.

Sokrates ve Felsefe Alanı

485 Protagoras (485-415) Sofizmin kurucusu, Sokrates'a karşı. Ünlüler sözü "İnsan her şeyin ölçüsüdür". Bu söz kuramsal olarak etik'le değil, insan idraki ile ilgilidir.

470 Atom fikrini ortaya çıkaran Demokrit doğdu.

470 Heykelci Sophroniskos ve karısı ebe Phainarete'nin oğulları Sokrates doğdu.

Sokrates'in gençliği. Geleneksel müzik ve jimnastikte çalıştı. İnisiyatif, geometri ve astronomi çalıştı. Zamanındaki kültür ve fikir akımlarıyla ilgilendi.

Sokrates'in işi. Heykeltraş olarak başladı. İ.S. 2.yy'a kadar Akropolis sokaklarından birinde zarif bir çalışması yer almış.

Sokrates'in evliliği. Xantippe ile. Huysuz olduğu anlatılır, ama iyi geçinmişler. Aristoteles'e göre üç oğulları tembel ve aptalmış.

447 gibi. Sofistlerin sahneye ilk çıkışı. Öğrencilerine yaygın kanılara boyun eğip, siyasette yükselmelerini tavsiye ederlermiş. Önemli sözleri: "Tanrının doğasının anlaşılması zordur" ve "Güçlünün hakkı doğadan verilmiştir".

444 Sofist Protagoras aşağı İtalya'da yeni kurulmuş Thurioi şehrinde yasa düzenleme işini kabul eder.

439 Sokrates'in öğrencisi ve biyograf Xenophon doğdu.

437 Perikles'in dostu heykeltraş Phidias, Athena Partenon heykelinin kalkanına Perikles ve kendisinin portrelerini yaptığını iddia aderek dinsizlikle suçlandı ve sürgün edildi.

432 Perikles'le arkadaş olan Anavagonas da dinsizlikle suçlanarak sürülür.

Sokrates ve Felsefe Alanı

432-29	Orduda Hoplit olarak, buz üstünde yalınayak yürüdüğü Potidaea'da görev yaptı.
429	Tarihçilerin Babası Herodot Atina'da öldü.
427-347	Sokrates'in en iyi öğrencisi Platon'un yaşamı
427	Sofist Gorgias'ın Atina'da ilk ortaya çıkışı retorik ustası olarak ünlendi.
424	Sokrates Delion seferinde; Alkibiades'in hayatını kurtardığı çarpışma.
423	Aristophanes komedisi Bulutlar (Sokrates'e karşı yazılmış)
421	Sofist ve retorikçi Prodikos Atina'da başarı kazanır
416	Alkibiades'in Olympia'daki şampiyonluğu
406	Arginusen'de zafer kazanmış komutanlar (Sokrates'in tanıklığıyla) idama mahkum edildi, çünkü kazazedeler için bir şey yapmamışlardı.
403	Sokrates'in öğrencileri Kritias ve Charmides (Otuz Tiranlar'dan) Demokratlarla kavgalarında yenilgiye uğrarlar.
401	Persli prens Kyiros'un seferi Kunaxa'da son buldu. Yunan ordusu, Sokrates'in öğrencisi Xenophons önderliğinde onları denize sürdü. (Anabasis'de tavsir edilmiştir.)
399	Mahkeme ve Sokrates'in ölümü.
387	Platon okulunu kurdu.

İ.Ö 5. yüzyıl'da Atina

490	Atina'nın Perslere karşı Marathon Savaşı'nda zaferi. (Başkomutan: Miltiades)
480	Kserkses Seferi; Thermopylen'i Persler ele geçirir; Salamis Deniz Çarpışması (Başkomutan: Themistokles)
479	Plataiai Çarpışması; Mykale Burnu Deniz Çarpışması.
479-78	Themistokles Atina'yı yüksek duvarlarla çevirtir-bunun üzerine Sparta ile tartışma.
477	Perslere karşı Atina Deniz Kuvvetleri'nin kuruluşu; Atina'nın Ege'deki ada ve liman kentleri bir araya toplanır; Devlet kasası Delos'a taşınır.
472	Aischylos'un "*Persler*"i sahnelenir.
471	Themistokles kıskaç altına alınıp Atina'dan sürülür. Miltiades'in oğlu Kimon başkanlığında aristokratlar partisi başa geçer.
467	Aischylos'un *Theben'e Karşı* Yedi eseri
465	Kimon, Pesleri Eurymedon'da yenilgiye uğratır.
464-55	Sparta'daki Helotenin yükselmesi (3. boy ölçüşme savaşı)
461	Kimon'un Atinalı danışmanına politikayı bıraktırır. Buna kızan Atinalılar tarafından Atina'dan sürülür; Radikal Demokratların zaferi. Ephialtes ve Perikles'in anayasa reformu. Areopag kurulur, 500 kişilik konsey hükümet işlerini üstlenir. Gündelik görev listesinin hazırlanması.
459	Themistokles Pers kralının tımar adamı olarak Magnesia/Anadolu'da ölür.
458	Aischylos'dan *Orestie*
457	3. sınıftan bir kentlinin, en yüksek hükümet katı Archontat'a getirilmesi
457/6	Ege'de kapitülasyon; Atina'da mal ve deniz ticareti rekabeti.
454	Atina ve Pire işbirliğiyle ünlü Uzun Duvarlar tekrar inşa edilir.
450	Sophokles'den *Aias*
450	Kıbrıs'a sefer, Kimon'un ölümü
449	Perslerle barış anlaşması
447	Porthenon'un inşası
446/5	Atina ve Sparta arasındaki "Otuz yıllık" barış son bulur.
443	Perikles Atina hükümetinin başına geçer; Sanatı (Phidias), tiyatroyu (Sophokles), tarihçiliği (Heredot), felsefeyi (Anaxagoras, Protagoras) destekler.
442	Sophokles'den *Antigone*
440	Samos'a karşı savaş açılır.
431	Peloponezya Savaşı'nın başlangıç nedeni: Atina ve Sparta arasında önderlik meselesi; Perikles'in tavsiyesi üzerine Atina savaşı denizde yürütür ve şehir savunmasız kalır.

İ.Ö 5. yüzyıl'da Atina

430/29	Atina'da veba salgını, Perikles de ölür.
425	Kleon Spartalıları Pilos'da yenilgiye uğratır.
424	Sparta kralı Brasidas'ın kuzeye düzenlediği sefer - Atina'ya karşı Makedonya ve Korinth'de başarı elde eder.
424	Atinalılar Delion'a düzenledikleri seferde tekrar yenilgiye uğrarlar.
422	Atinalıların Amphipolis'deki yenilgisi; iki komutan (Kleon ve Brasidas) da sürülür. Komutan olarak görev yapmış tarihçi Thukydides de sürülür ve sürgünde Peloponezya Savaşı'nın tarihçesini yazar.
421	Nikias tarafından tekrar silâhlanma
420	Periklesin yeğeni ve Sokrates'in öğrencisi Alkibiades stratejist olarak seçilir. Sparta'ya karşı yeni bir anlaşma organize eder.
418	Atinalılar'ın Mantineia'daki yerleşimi
417/6	Alkibiades Melos'a baskın düzenler, ortalığı bulandırır.
415/13	Sicilya seferi; Alkibiades tanrıyı saymamakla suçlanarak görevden alınır, Sparta'ya kaçar; Atina'lılar Sirakus'un surlarına dayanır.
411	Aristophanes'in *Lysistrate* adlı oyununun ilk temsili
410	Alkibiades tekrar göreve getirilir, Kyzikos'da Spartalıları bozguna uğratır.
409/8	Alkibiades Bizansı fetheder.
408	Alkibiades Atina'ya geri döner.
408	Euripides'in *Orest* adlı eseri
407	Alkibiades'in tekrar düşüşü; Pers İmparatorluğuna kaçar ve orada öldürülür (404)
407	Euripides'in ölümü
406	Sophokles'in ölümü
406	Atina'nın Arginusen'deki deniz çarpışmasındaki seferi; Sparta'nın barış teklifi halk oylamasıyla reddedilir.
405/4	Sparta komutam Lysander, Atina'nın son donanmasını da Aigospotamoi'de batırır. Atina denizden kuşatılır ve teslim alınır (404)
405	Aristophenes, komedisi "Kurbağalar" ile Aischylos'un tahtına oturur.
404	Barış. İçlerinde Sokrates'in öğrencileri Kritias ve Charmides'in de olduğu Otuz Tiranlar demokrasiyi yıkar.
403	Thrasybulos'un önderliğinde Tiranlar indirilir. Demokrasi tekrar kurulur.
400	Thukydides'in ölümü.
391	Aristophanes'in son komedisi *Ekklesiazusen*

Sokrates, bütün insanların mutluluk için çaba gösterdikleri bilgisini vermişti. Mutluluğu elde etmek veya edememek ruhların durumuna bağlıdır. Sadece iyi ruh mutluluğa erişir. İyi olmayan insanlar, iyi görünen, aslında olmayan nesnelere bürünmüş insanlardır.

Düşüncelerimiz dünya yerine kendi üzerimizde yoğunlaşmalıydı. Bu nedenle Delfi'ye özgü eski bir sloganı benimsemişti: "Gnothi Seauton" (Kendini Tanı).

ISBN: 975 - 7809 - 29 - 2